

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

**ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНІ
КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ І
ПЕРСПЕКТИВИ**

**МАТЕРІАЛИ
І Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції**

3 грудня 2015 року

Полтава 2016

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ КОНДРАТЮКА
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ**

*Світлій пам'яті кандидата
філологічних наук, доцента
Жигилій Ніни Василівни
присвячується*

**ДОКУМЕНТНО-ІНФОРМАЦІЙНІ
КОМУНІКАЦІЇ В УМОВАХ
ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: СТАН, ПРОБЛЕМИ І
ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ
*І Всеукраїнської науково-практичної
Інтернет-конференції*

3 грудня 2015 року

Полтава 2016

УДК 002:004.01(477(06))
ББК С84(4Укр)я43
Д 34

Рекомендовано до друку Вченою радою гуманітарного факультету Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка (протокол № 6 від 16 березня 2016 р.).

Редакційна колегія:

Передерій І.Г. – д.і.н., доцент, завідувач кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка;

Соляник А.А. – д.пед.н., професор, завідувач кафедри документознавства та книгознавства Харківської державної академії культури;

Дерев'янюк Л.І. – к.філол.н., доцент кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка;

Гарашенко Л.Б. – к.філол.н., старший викладач кафедри українознавства, культури та документознавства Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Д 34 Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи : матеріали I Всеукраїн. наук.-практ. Інтернет-конф., м. Полтава, 3 грудня 2015 р. / редкол. : І.Г. Передерій, А.А. Соляник та ін. – Полтава : ПолтНТУ, 2016. – 226 с.

Збірник укладено на основі матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції «Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи». До збірника увійшли статті й тези доповідей, у яких розглянуто актуальні проблеми сучасного документознавства, інформаційної діяльності, соціальних комунікацій, окреслено проблеми маркетингу інформаційних продуктів і послуг, прикладні аспекти застосування сучасних інформаційних технологій.

Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, фахівців-практиків.

Матеріали конференції опубліковано в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність фактичних даних, власних імен і цитат несуть автори публікацій.

© Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка, 2016

РОЗДІЛ 5. БІБЛІОТЕЧНА, АРХІВНА ТА МУЗЕЙНА СПРАВА В УМОВАХ РОЗВИТКУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

**Передерій Ірина – д.і.н., доц.
м. Полтава**

ІНСТИТУЦІЙНИЙ РЕПОЗИТАРІЙ ЯК НОВІТНЯ ФОРМА КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ ОСВІТНЬО-НАУКОВОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вагомою інформаційною складовою освітньо-наукового середовища ХХІ століття стали електронні ресурси, які сприяють не лише оперативному одержанню інформації, але й змінюють методологічні основи навчання. Їх упровадження, як новітніх форм наукової та освітньої комунікації у світі, розпочалося у 90-их рр. ХХ ст. і було зумовлено здебільшого кризовими явищами економічного розвитку суспільства, які відобразилися на бібліотечній та видавничій справах. Освітнього середовища криза торкнулася насамперед у вигляді проблеми книгозабезпеченості університетських бібліотек. І до сьогодні вона залишається актуальною. Інша проблема, розв'язання якої неможливе без застосування доступних електронних ресурсів, – це популяризація результатів та суттєве підвищення впливовості вітчизняних наукових досліджень у світі [1, с. 48]. Неабияку позитивну роль у розв'язанні обох проблем має відіграти відкритий доступ до інформації (так званий Open access) – безкоштовний, швидкий, постійний, повнотекстовий доступ у режимі реального часу до наукових і навчальних матеріалів, що реалізовується для будь-якого користувача у глобальній інформаційній мережі.

Принципи відкритого доступу до інформації передбачають надання необмеженого та безоплатного доступу до наукових публікацій і досліджень двома шляхами. Перший – так званий «золотий» шлях відкритого доступу – являє собою опублікування в електронних журналах, всі статті яких вільно й безперешкодно доступні кожному. Другий – «зелений» шлях відкритого доступу – це депонування та самоархівування науковцями своїх праць у відкритих електронних архівах (репозитаріях) відповідно до стандартів Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting (OAI-PMH). Згадані принципи втілено у низці нормативних документів міжнародного та вітчизняного значення. Зокрема, Концепції відкритого доступу відображені у міжнародних Будапештській (2002 р.), Берлінській (2003 р., 2004 р., 2005 р.), Шотландській (2004 р.) деклараціях.

Перший найбільш відомий і найбільш удалий приклад реалізації успішного використання мережі Інтернет для оперативного поширення наукових досягнень – електронний «Архів із фізичних наук», започаткований 1991 р. (розробник Пол Гінспарг) у Корнелльському

університеті (США), який радикально змінив парадигму публікацій у наукових галузях фізики, астрономії, математики, комп'ютерних наук, біології, економіки та статистики. На сьогодні він пропонує у відкритому доступі близько мільйона так званих препринтів (тобто попередніх публікацій матеріалів до виходу в світ видання, де вони будуть розміщені повністю). Як бачимо, він представляє зелений шлях відкритого доступу до інформації – так званий репозитарій.

На сьогодні існує кілька видів відкритих електронних архівів: інституційні репозитарії (університетські, науково-дослідницьких інститутів тощо), тематичні депозитарії (за галузями знань), так звані агрегатори (містять дані з кількох електронних архівів), державні репозитарії (містять урядові дані) [2].

Для університетської науки й освіти особливо привабливим і ефективним є саме зелений шлях реалізації відкритого доступу до інформації, тобто створення університетських репозитаріїв, адже університет – це основний виробник наукової продукції у світі. За свідченням дослідниці Тетяни Ярошенко, на сьогодні значна частка наукових публікацій вітчизняних науковців (від 170 до 200 тисяч на рік!) залишаються невідомими не лише світовій, а й українській академічній спільноті [1, с. 49]. Змінити ситуацію і має запровадження інституційних (зокрема університетських) репозитаріїв.

Інституційний репозитарій, як відомо, це відкритий електронний архів для тривалого зберігання, накопичення і забезпечення довготривалого й надійного відкритого доступу до результатів наукових досліджень, що проводяться в установі. Університетський інституційний репозитарій може містити такі матеріали: наукові статті, автореферати дисертацій та дисертації, навчальні матеріали, монографії чи їх розділи, навчальні посібники, підручники, студентські роботи, матеріали конференцій, патенти, зображення, аудіо- та відеофайли, веб-сторінки, комп'ютерні програми, статистичні матеріали, навчальні об'єкти, наукові звіти, навчально-методична література тощо.

Перший інституційний депозитарій у світі був створений 1991 р. у Швейцарському державному інституті технологій (ETH E-collection). Станом на 1 травня 2015 р. він налічував у своїх фондах 27000 матеріалів. Ініціативу відкритого доступу до наукової та навчальної інформації на початку нового тисячоліття підтримали найбільші університети світу й розпочали процеси щодо їх запровадження і розвитку. На сьогодні у світі функціонує близько 4000 інституційних депозитаріїв, із яких близько 85 відсотків – університетські. Причому майже половина з них виникли протягом останніх чотирьох років, що свідчить про стрімке зростання інформатизації освітньо-наукового середовища [2].

Слід зазначити, що велику роль у Західному світі відіграє й позиція держави щодо відкритого доступу. Наприклад, у Великобританії Комітет із

науки і техніки Палати Общин парламенту Сполученого Королівства від 2004 р. рекомендує всім вишам країни організувати інституційні репозитарії, а дослідникам депонувати копії своїх статей або самоархівувати їх протягом місяця після публікації. Національна Наукова Фундація США з 2006 р. виділила 12 мдрд. доларів на гранти з метою підтримки досліджень, пов'язаних із загальнонаціональним вільним доступом до інформації та електронних бібліотек. У Канаді обов'язкове самоархівування рекомендоване Науковою Радою країни із гуманітарних та суспільних наук (SSHRC) і Канадською Асоціацією Наукових Бібліотек (CARL), починаючи з 2004 р. Лідерами з організації інституційних репозитаріїв у світі є США (16,3 %), Великобританія (8 %), Японія (6,3 %) та Німеччина (5,9 %) [2].

В українському правовому сегменті принципи відкритого доступу до інформації регламентуються Постановою Верховної Ради України «Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні» (2005 р.) [2] та Законом України «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр.» (2007 р.) [3]. Загалом Українська держава активно підтримує згадані два шляхи організації відкритого доступу. В січні 2009 року на її території стартував проект за назвою E-LibUkr «Електронна бібліотека: створення центрів знань в університетах України». Кожен науковець може долучитися до підтримки руху відкритого доступу для одержання якнайкращого ефекту від своїх наукових публікацій.

Тим не менше, в Україні, як і в більшості держав пострадянського простору, практична реалізація відкритого доступу до інформації розпочалася із деяким запізненням, лише з другої половини минулого десятиліття, а тому організація інституційних репозитаріїв та відкритого доступу до них у бібліотеках вишів нашої країни залишається ще й досі одним із нагальних завдань. Першими вишами в Україні, які запровадили інституційні репозитарії 2006 р., були Національний університет «Києво-Могилянська академія» та Український католицький університет (м. Львів). На сьогодні їх уже 75, однак, як бачимо, більшість українських вишів досі не створили відкритих електронних архівів.

Дослідницькі статті, заархівовані науковцями у репозитарії, мають багато переваг, адже їх цитують набагато частіше, ніж статті з традиційних журналів, суттєво зростає читацька аудиторія. У більшості галузей науки рейтинг цитування зростає як мінімум удвічі завдяки само архівуванню, а подекуди й набагато вище. Отже, такий різновид відкритого доступу робить дослідження значно впливовішим. Окрім того, життєвий цикл статті (коли дослідження публікують, цитують і надалі розвивають у дослідженнях інших науковців) інтенсифікується та прискорюється, якщо результати дослідження представлені у відкритому доступі.

Слід відзначити, що ефективність інституційного репозитарію очевидна відразу в кількох суб'єктних вимірах. Як уже зазначалося, такий електронний ресурс вигідний насамперед для самого вченого, оскільки забезпечує йому підвищення індексу цитувань праць, постійне і тривале їх зберігання, а також збереження авторських прав на наукову продукцію. Не менш важливу роль інституційний репозитарій відіграє й для функціонування цілого наукового підрозділу (наприклад, для кафедри чи наукової лабораторії в університеті), адже поширює про нього інформацію серед академічної спільноти, сприяє зростанню рівня цитованості наукових публікацій його представників, забезпечує тривалість та постійність їх збереження. Для самого ж університету наявність такого інформаційного ресурсу є чинником загальної підтримки наукової діяльності, поліпшення якості наукової комунікації, підвищення рейтингу, забезпечення відкритого доступу до досліджень.

Інституційні репозитарії забезпечують критичну складову в процесі реформування системи наукової комунікації, а саме: розкривають доступ до наукових досліджень, реалізують контроль над ними з боку академічної спільноти, підвищують конкуренцію і знижують монополію журналів на наукові публікації, підвищують значимість університетів і їхніх бібліотек, які зреалізували відкриті електронні архіви. Більше того, інституційні репозитарії мають неабиякий потенціал служити реальним показником якості університетів як науково-освітніх центрів, оскільки демонструють наукову, соціальну та економічну значущість дослідницьких робіт, а, отже, й статус та суспільне значення університету.

Говорячи про університетський репозитарій не можна забувати й про ще одного суб'єкта, що виграє від його використання, – студенти. Відкритий електронний архів вишу дає можливість цій категорії його користувачів мати швидкий і необмежений доступ до навчально-методичної та наукової літератури, створеної університетською академічною спільнотою, й, таким чином, не залежати від наявних книжкових фондів, а, отже, ефективно засвоювати навчальний матеріал. Крім того, у такому електронному архіві можуть розміщувати свої роботи не лише науковці (викладачі та аспіранти), а й окремі студенти, наприклад ті, які навчаються на магістерських програмах, за рекомендацією представників академічної спільноти.

Отже, інституційний репозитарій є ефективною формою комунікації у сучасному освітньо-науковому середовищі, яка, безперечно, сприятиме розвитку університетів у сучасному світі та в Україні. Її головна функція в українському вимірі – спонукати вітчизняну інформаційну, наукову й освітню спільноту до активних дій і до кооперації в напрямі вільного доступу до інформаційних наукових ресурсів університетів, як провідних наукових установ, з метою трансформації ролі науки у сучасному суспільстві.

Джерела та література

1. Ярошенко Т. Відкритий доступ – шлях до присутності України у світовій науковій спільноті / Тетяна Ярошенко // Вища школа. – 2011. – № 3. – С. 47–51.

2. Бруй О. Інституційні репозитарії в Україні та світі: тенденції розвитку / Оксана Бруй. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.slideshare.net/OksanaBruy1/institutional-repositories-in-ukraine-and-the-world-trends-of-development>. – Назва з екрана.

3. Про рекомендації парламентських слухань з питань розвитку інформаційного суспільства в Україні : Постанова Верховної Ради України від 01.12.2005 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3175-15>. – Назва з екрана.

4. Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 рр. : Закон України від 09.01.2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/537-16>. – Назва з екрана.

Оніпко Тетяна – д.і.н., проф.;
Семергей Наталія – к.і.н., доц.
м. Полтава

СУЧАСНІ ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ МУЗЕЙНОЇ СПРАВИ

З появою медіа та Інтернету роль музею в суспільстві суттєво трансформувалася. Нині основні функції поширення культури, що належали раніше музеєві, перейшли до засобів масової інформації (преси, телебачення й Інтернет). Водночас відбувається зростання ролі музею і музейних мереж у справі глобальної «трансляції» культурної спадщини. Таку «трансляційну» функцію сучасні музейні установи світу набули із повсюдним запровадженням новітніх музейних технологій.

Наприкінці ХХ ст, почався так званий «музейний бум в Інтернеті». Протягом 70–80-их рр. ХХ ст. в Америці, Англії, Франції почалось розроблення онлайн-музейних систем інформації. На початку 1980-их років Міжнародна рада музеїв (ICOM) заявила про необхідність широкого впровадження інформаційних технологій у діяльності музеїв. У 1990 р. у європейському дослідницькому центрі CERN була розроблена система WWW (World Wide Web, у перекладі з англійської «всесвітня павутина»). Впровадження в Інтернеті системи WWW на початку 90-их рр. ХХ ст. привело до виникнення величезних за обсягом інформаційних ресурсів музейного характеру, вивело музейну комунікацію на глобальний рівень. У квітні 1995 р. до світового ринку інформації ввійшов Інтернет-сайт Міжнародної ради музеїв.

Протягом останніх двох десятиріч тисячі музеїв світу створили свої цифрові версії, більшість яких приєдналися до мережі Інтернет. Серед них – рекламні Web-сторінки або Web-сайти будь-якого музею; пошукові музейні